

פרשת במדבר שנת תש"פ

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה וש"א"ס

הואיל משה

שקיימו כשנתגיירו, וע"כ הא דלא הגינו עליהם המצוות והמעש"ט שעשו, משום דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא.

ולפי"ז יצא לידון בדבר החדש דזה דמקבלין גרים או לא, והיינו משום דחיישינן שמא יחזרו לסורם כשיבא עליהם יסורים, יהא תלוי אי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא או לאו, דאי ס"ל דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, ליכא למיחש דלמא יבאו עליהם יסורים כשיקיימו המצוות, וגם שמא יחזרו לסורם, דהוה כספק ספיקא, דמסתברא שלא יבאו עליהם יסורים, ויקבלו שכר מצוותם בהאי עלמא, ומשו"ה שפיר אמרינן דמקבלים גרים, אבל אי ס"ל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ולא יגין עליהם המצוות שיקיימו, א"כ מילתא דשכיחא הוא שיבאו עליהם יסורים ושמא יחזרו לסורם, ומשו"ה אין מקבלין גרים עכ"ד.

ובספר כרם חמד (בפרשתן) כתב לבאר מה דכתיב אלה המצוות אשר צוה ה' את משה וגו', עפימ"ש"כ בספר חנוכת התורה (פרשת יתרו), דלכאורה צ"ב שיטת ר' יעקב במסכת קידושין (דף ל"ט:), דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, הרי הקב"ה מקיים מצוות התורה, וכיון דהזהירה התורה לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר ביומו תתן שכרו, א"כ לכאורה אסור לעכב שכר המצוות לעוה"ב דאית ביה משום לא תלין, ות"י לפי"מ דקיי"ל בשו"ע חו"מ (סי' של"ט ס"ו), האומר לחבירו צא ושכור לי פועלים שניהם אין עוברין משום בל תלין, זה לפי שלא שכרן וזה לפי שאין פעולתו אצלו, ולכן כיון דהתורה נמסרה לישראל על ידי משה דהיה שליח, ממילא דלא שייך בה משום לא תלין ושפיר אמרינן דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, וזה שסיים הכתוב אלה המצוות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל, דכיון דהמצוות ניתנו ע"י מרע"ה שהיה שליח, לכן שכר מצוה בהאי עלמא ליכא עיי"ש.

וברש"י עה"ת (עה"פ בראשית ברא וגו') כתב, א"ר יצחק לא היה צריך להתחיל מבראשית אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל, ומה טעם פתח בבראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו עכ"ד.

וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד באחד לחדש השני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים לאמר: ולעיל מיניה כתיב אלה המצוות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני:

והנבס"ד לבאר סמיכות הפרשיות, דבפרשת בהעלותך (פרשה ט-א) כתיב, וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים בחדש הראשון לאמר: ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו: ופירש"י פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר, למדת שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה, ולמה לא פתח בזה, מפני שהוא גנותן של ישראל, שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו אלא פסח זו בלבד עכ"ל.

והנה המפרשים נעייין באור חדש עמ"ס פסחים (דף ג:) ד"ה והנה שמעתין הקשו על מה שכתב רש"י דלכן לא פתח בזה מפני גנותן של ישראל, משום שלא הקריבו קרבן פסח כל זמן היותן במדבר אלא פסח זו בלבד, לפימ"ש"כ התוספות במסכת פסחים (דף ג:) ד"ה מאליה, דמי שאין לו קרקע פטור מלהקריב קרבן פסח כמו שפטור מראיה עיי"ש, א"כ מן הדין היו פטורים מקרבן פסח במדבר כיון שלא היה להם קרקע, וצ"ל דמה שעשו פסח אחד במדבר היתה הוראת שעה עפ"י הדיבור, וא"כ אין כאן גנות במה שלא הקריבו כל ארבעים שנה עכ"ק.

ובפשיטות י"ל, דאי אמרינן דארץ ישראל מוחזקת לנו מאבותינו, א"כ היה להם קרקע ומחוייבים היו מן הדין לעשות פסח, וכיון שלא הקריבו קרבן פסח כל זמן היותן במדבר אלא פסח זו בלבד, שפיר נחשב להם גנות ולכן לא פתח בפרשה זו.

ובהואיל משה פרשת ויקרא (אות ה) הבאנו מש"כ בכתבי כ"ק האדמו"ר מצאנז-זוועהיל צ"ל (פרשת לך שנת תש"ס) לפרש, מה דאיתא במסכת יבמות (דף מ"ב:), גר שבא להתגייר בזמן הזה אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר, אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דווים סחופים ומטורפים ויסוריין באים עליהם וכו' עיי"ש, והנה הא דצריכים לומר להם כן, משום שמא יחזרו לסורם בראותם כשנתגיירו באים עליהם כל היסורים האלה, כדאיתא במסכת יבמות (דף מ"ח:), מפני מה גרים בזמן הזה מעוניין ויסורים באים עליהם, ולא הגינו עליהם המצוות

וכתב בספר מתת י-ה (פ' לך) לבטל טענת לסטים אתם, דאיתא בדריים (דף מ"ה:), השותפין שנדרו הנאה זה מזה, אסורין ליכנס לחצר (בחצר של שניהן דכל חד אסור בדריסת הרגל של חבירו וקא סבר אין בריה דאימור האי לחלק חבירו עייל והאי לחלק חבירו עייל), ר' אליעזר בן יעקב אומר, זה נכנס לתוך שלו וזה נכנס לתוך שלו (דקסבר יש בריה), היה אחד מן השוק מודר באחד מהם (מן השותפים) הנאה, לא יכנס לחצר, ר' אליעזר בן יעקב אומר, יכול לומר לו לתוך של חבירך אני נכנס ואיני נכנס לתוך שלך עיי"ש, וכיון שאנו מקבלין גרים א"כ יכולין לומר בחלק של גרים אנו זוכין ובטל טענת לסטים אתם עיי"ש, ומוכח מזה דמקבלין גרים.

אך לפימש"כ בהגש"פ ברית מטה משה (דף ק"פ: מדפה"ס) דטענת העכו"ם דא"י שייך להם, וטענתם הוא דאומרים לסטים אתם שהם ישבו בה, זהו רק אי ס"ל דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, אבל אי ס"ל דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו ליכא טענה של לסטים אתם עיי"ש, לפי"ז י"ל דאין מקבלין גרים.

ובזה א"ש הסמיכות, אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל, שיהיה ע"י שליח כדי שלא לעבור על כל תלין, ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ולפי"ז אין מקבלין גרים, וטענת לסטים אתם בטל משום דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו, ולפי"ז היה להם קרקע, וע"כ דמה שלא הקריבו הקרבן פסח הוא גנות לישראל, ולכן וידבר ה' אל משה וגו' באחד לחדש השני בשנה השנית וגו' ולא פתח במה שנאמרה להם בחדש הראשון בשנה השנית, מפני גנותן של ישראל שלא הקריבו קרבן פסח במדבר אף דהיו חייבים ודו"ק.

ב) עוי"ל בסמיכות הפרשיות, עפי"ד הכרם חמד הנ"ל, דכיון דהתורה נמסרה לישראל על ידי משה דהיה שליח, ממילא דלא שייך בה משום לא תלין ושפיר אמרינן דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, וזה שסיים הכתוב אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל, דכיון דהמצוות ניתנו ע"י מרע"ה שהיה שליח, לכן שכר מצוה בהאי עלמא ליכא עיי"ש.

ובגליון ישראל סבא (גליון ב), כתב השפע חיים זצ"ל, דזה אי שכר מצוה בהאי עלמא איכא או ליכא, תליא אי מצות צריכות כוונה, דהנה ר' יעקב הוכיח דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, משום שראה מעשה באחד שא"ל אביו עלה לבירה וכו' ובחזירתו נפל ומת ולא נתקיים בו למען יאריכון ימיו, אך הרי י"ל דלכן לא הגיין עליו המצוה משום שלא התכוון לשם מצוה ולא נחשב לו למצוה, משא"כ כשמקיים המצוה כראוי שפיר איכא שכר מצוה בהאי עלמא, אך זה א"ש אי ס"ל מצות צריכות כונה מה"ת, משא"כ אי ס"ל מצות אין צריכות כוונה לא שייך לומר הכי, ולפי"ז י"ל דבזה תליא אי שכר מצוה איכא, דהחולקים על ר' יעקב ס"ל דלעולם איכא שכר מצוה בהאי עלמא, אלא דמצות צריכות כוונה ולכן לא הגיין המצוה באותו מעשה, משא"כ ר' יעקב ס"ל מצוות אין צריכות כוונה, ובהכרח דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא עכ"ד השפע חיים זצ"ל.

ובפרדס דוד (פ' ואתחנן) כתב, דהך אי מצות צריכות כוונה או אין צריכות תליא אי תפלה מה"ת או מדרבנן, דהראשונים נחלקו אי תפלה הוא מה"ת או מדרבנן, דהרמב"ם ס"ל דהוא מ"ע מה"ת להתפלל בכל יום, והרמב"ן ס"ל דתפלה הוא רק מדרבנן, ופלוגתתם תליא בדרשת הגמרא והספרי הנ"ל, ולעבדו בכל לבבכם איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה, אם זה הוא דרש גמור או אסמכתא בעלמא, עיין בספר המצוות (עשה ה) ובמגילת אסתר שם, ולפי"ז מאן דס"ל מצוות צריכות כוונה מה"ת יליף לה מקרא דולעבדו בכל לבבכם שצריך לקיים המצוות ככוונת הלב לשם מצוה, ולא קאי קרא לענין תפלה, משום דס"ל דתפלה הוא מדרבנן, ומ"ד דמצות אצ"כ מה"ת מה"ת, מוקי לה קרא דולעבדו בכל לבבכם להא דתפלה מה"ת עיי"ש, ועיין בשו"ת ערוגת הבשם חאו"ח (סי' קס"א אות ב).

ולכאורה לא היה מקום לעורר עליהם על מעשה העגל, דהיה להם אמתלא על חטאתם, לפי"מ דמבואר בע"ז (ד) לא חטאו ישראל אלא כדי להורות תשובה (גבורים ושליטים ביצום היו ולא היה ראוי להתגבר יצום עליהם, אלא גזירת מלך היתה לשלוט בהם כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שאם יאמר החוטא לא אשוב שלא יקבלני אומרים לו צא ולמד ממעשה העגל שכפרו ונתקבלו בתשובה) ולפי"ז אין שום חטא בעשיית העגל.

אך כבר דנו המפרשים אם תשובה מועיל לעבודה זרה, דאי ס"ל דתשובה מהני אף לע"ז שפיר י"ל דלכן חטאו בע"ז כדי שנדע דתשובה מהני, משא"כ אי ס"ל דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, אין להם אמתלא לומר דלכן חטאו כדי להורות תשובה, דהא על חטא דע"ז לא מהני תשובה.

ובספר פרדס יוסף (פרשת שמני) עה"פ בני אהרן הנותרים, הביא מה שמע מפ"ק של הגה"ק מאוסטרווצע זצ"ל, בטעם הדבר דלא מהני תשובה לע"ז, כיון שכל ענין התשובה הוא מטעם עשה דוחה ל"ת, וכדאיתא במסכת יומא (דף פ"ד:) גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה, וכ"ז בשאר עבירות, אבל כשחטא בע"ז ושלח יד בקדוש ונורא שמו יתברך, הו"ל מכלל ל"ת שבמקדש, ואיתא במסכת זבחים (דף צ"ד:) אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש עיי"ש, ולכן לא מהני תשובה על חטא דע"ז עיי"ש.

והא דאמרינן דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, איתא בזבחים (צ"ד:) תנו רבנן, כל אשר יגע, יכול אפילו שלא בלע ת"ל בבשרה עד שיבלע בבשרה, יקדש להיות כמותה הא כיצד אם פסולה היא הפסל ואם כשרה היא תאכל כחמור שבה [ופירש"י (פסחים דף מ"ה) בשר חולין או שלמים שזמן אכילתו מרובה מחטאת ונגע בחטאת יקדש להיות כמותה, שאם פסולה היתה החטאת כגון פיגול או פסול אחר, תיפסל אף זו שבלעה ממנה, ואם כשרה היא, החטאת מהניא לבולעת הימנה לאסור באכילה אלא כחמור שבה כחומר החטאת שנבלע בה לפני מן הקלעים ולזכרי כהונה וליום ולילה אחד], ופרין ואמאי (תיפסל משום האי פורתא) ונתי עשה (דואכלו אותם דכשריה) ולידחי את ל"ת (דלא תאכל הפסולה), ומשני אמר רבא אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, רב אשי אמר יקדש הוי עשה ואין עדל"ת ועשה עיי"ש.

ותירץ החת"ס עפ"י שיטת הר"ת בספר הישר דבעבירה בשוגג ליכא משום מצוה הבאה בעבירה עיי"ש, ולפי"ז י"ל דאיצטריך קרא באופן להגזל בידו הוא בשגגה, דבשוגג ליכא פסול דמצוה הבאה בעבירה, ומ"מ מיפסל משום דל"ה לכס, וכ"כ במרדכי ריש פרק לולב הגזול דבשוגג ליכא משום מצוה הבאה בעבירה.

ואיתא בירושלמי חלה (פ"א ה"ה) ובשבת (פ"ג ה"ג) מצוה גזולה אסור לברך עליה, אמר ר' הושעיא על שם ובוצע ברך נאץ ה' (זה גזול ומברך עליה נאץ ה'), א"ר יונה הדא דתימר בתחלה (קודם שקנאה ביאוש ושינוי), אבל בסוף (לאחר שקנאו מברך עליה), דמים הוא חייב לו, (שאין לו עליו אלא לשלם הדמים אבל המצה עצמה כבר קנאה והרי היא שלו), ר' יונה אמר אין עבירה מצוה (כל שבא ע"י עבירה אינה מצוה, ואין לו לברך עליה) ר' יוסי אמר אין מצוה עבירה (רכל שהוא מקום מצוה אין העבירה מעכב מלברך עליה) א"ר אילא אלה המצות, אם עשיתן כמצותן הן מצות, ואם לאו (אלא שבאו לידך ע"י עבירה) אינן מצות (וכו' יונה הוא דס"ל שאין מברכין על מצהב"ע).

וכתב בספר חתן סופר שער המקנה הקנין והשטרות ערך מצהב"ע (אות י"ד), דבא להוסיף דאפילו בשוגג הוי מצוה הבאה בעבירה, דהא עכ"פ אינו כמצותן, ובוה א"ש דהירושלמי קאי התם קודם זה לענין אם הביא קרבן בשבת כיפר וצריך להביא אחרת על חילול שבת, משמע דאשוגג קאי, וכ"כ קדוש זקני בעל חת"ס ז"ל דמזה מוכח דאפילו בשוגג הוי מצוה הבאה בעבירה, דמפלפל שם אמאי כיפר הא הוי מצוה הבאה בעבירה, וע"ז מביא קרא דאלה המצות אם כמצותן עיי"ש, ולפי"ז דגם בשוגג אמרינן דהוי מצוה הבאה בעבירה הדרא קושית התוס' לדוכתא למה לי קרא, תיפ"ל דאין יוצאין בסוכה גזולה משום דהוא מצוה הבאה בעבירה.

ובס' מנוחת משה כתב לתרץ קושית התוס' הנ"ל, דאיתא בביצה (ל"ד:) האשה ששאלה מחברתה תבלין ומים ומלח לעיסתה הרי הוא כרגלי שתיהן, (דהיינו שאין מוליכות אותם כיו"ט אלא למקום ששתיהן יכולות ליהך) וקאמר עלה בגמ' (ל"ח:) כי סליק ר' אבא אשכחיה לר' יוחנן וכו' ויתבי וקאמר, אמאי, וליבטל מלח ומים לגבי העיסה, ופריך ר' אבא הרי שנתערב לו קב חטין בעשרה קב חטין של חבירו יאכל הלה וחדוי וכו', א"ל מי קא מדמית איסורא לממונא, איסורא בטיל ממונא לא בטיל (במתניתין איכא איסור תחומין של בעלת מים ומלח גם חלק ממון שיש לה ולא קשה לי על חלק ממון שיתבטל אצל הרוב אלא האיסור תחומין יהיה בטל לגבי הרוב) ופריך וטעמא מאי (טעמא דמתני' דלא בטיל מאי היא), אביי אמר גזירה שמא תעשה עיסה בשותפות (אי אמרת מים ומלח לא אסרי עלה אתי למימר נמי בעיסת שותפות דיליכיה כל אחת ואחת למקומה), ורבא אמר, תבלין לטעמא עבידי וטעמא לא בטיל, ורבא אשי אמר משום דהוי דבר שיש לו מתירין (למחר יוליכיה או היום יאכלהו כאן) דלא בטיל עיי"ש.

אמנם לולא הני טעמים הייתי אומר לשיטת ריו"ח, דאם יש דבר אחד ענין איסור וגם ממון של חבירו, אף דחלק ממון אינו בטיל אבל צד האיסור שיש נתבטל, ומעתה לפי"ז אם גזל לולב של חבירו ונתערב בשאר לולבין שלו, שמצד דין תורה יבש ביבש בטיל ברוב, א"כ אם מצד מצהב"ע זה הוי חלק איסור שפיר נתבטל ולא הוי מצהב"ע, אבל מצד האיסור לכס שהוא ממון של חבירו אינו בטיל וצריך קרא בכה"ג, ומתורץ קושית התוס'.

ואיתא במסכת מכות (דף כ"ג:), דרש ר' שמלאי, שש מאות ושלוש עשרה מצות נאמרו לו למשה, שלש מאות וששים וחמשה לאוין כמנין ימות החמה (שבכל יום מהזירים עליו שלא לעבור), ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם (רכל אבר ואבר אומר לו עשה מצוה), אמר רב המנונא מאי קרא, תורה צוה לנו משה מורשה, תורה בגימטריא שית מאה וחד סרי (והיינו דכתיב תורה צוה לנו משה), אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום (הרי שית מאה ותלסיר) עיי"ש.

ובספר בית ישראל על תרי"ג מצות מצוה כ"א (דף ע"ד ע"ג מדפנה"ס) הקשה, דלכאורה יש להבין מחלוקת רבא ורבא אשי, דרבא לא אסיק לומר דיקדש הוה עשה, ורבא אשי אמר דיקדש הוה עשה, וקשה ממנ"פ, או דלרבא חסר אחת ממנין תרי"ג מצות או לרבא אשי יש יתר אחת על מנין תרי"ג, וכקושית התוס' במסכת סוטה (דף ג.) ד"ה ר' ישמעאל, גבי מחלוקת ר"ע ור"י אם לה יטמא, וקנא את אשתו, לעולם בהם תעבודו אם הנך ג' הוה רשות או חובה עכ"ק.

ובחידושונו לפרשת לך (שנת תשס"ד) כתבנו ליישב, דהנה הראשונים נחלקו אי מצות תפלה הוא מה"ת או מדרבנן, דהרמב"ם בהל' תפלה (פ"א ה"א) כתב, מ"ע מה"ת להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את ה' אלקיכם, מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם, אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה, וכ"כ בספר המצות (מ"ע ה') עיי"ש, והרמב"ן בהשגות (שם) האריך טובא וחולק וס"ל דתפלה הוא רק מדרבנן עיי"ש, ולפי"ז י"ל דרבא ס"ל כשיטת הרמב"ם דילפינן מקרא ולעבדו בכל לבבכם דתפלה הוא מ"ע מה"ת, ומני ליה למצות תפלה בהדי תרי"ג מצות ובוה נשלם מנין המצות, ולכן א"א לומר דיקדש הוי עשה, דא"כ יש יתר אחת על מנין תרי"ג, ורבא אשי ס"ל כהרמב"ן דהקרא ולעבדו בכל לבבכם אסמכתא בעלמא הוא, ומצות תפלה ל"ה בכלל התרי"ג מצות, ולכן צריך לומר דיקדש הוי עשה, דבכך יהיו נשלמין מנין התרי"ג מצות עכ"ד.

ובוה א"ש הסמיכות, אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל, שיהיה ע"י שליח כדי שלא לעבור על כל תלין, ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא, וס"ל מצות אין צריכות כוונה, ולפי"ז תפילה הוא מה"ת, ויקדש לא הוי עשה, וע"כ דלכן לא אמרינן גבי קדשים פסולים עשה דוחה ל"ת, דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ולפי"ז על חטא דע"ז לא מהני תשובה, ואין להם אמתלא על חטא העגל, ולכן וידבר ה' אל משה וגו' באחד לחדש השני בשנה השנית וגו' ולא פתח במה שנאמרה להם בחדש הראשון בשנה השנית, מפני גנותן של ישראל ודו"ק.

ג) עוי"ל, דאיתא בסוכה (ט) חג הסוכות תעשה לך, למעוטי גזולה, והקשו התוס' שם למה לי קרא, תיפ"ל דאין יוצאין בסוכה גזולה משום דהוא מצוה הבאה בעבירה, ותירצו דמצוה הבאה בעבירה לאו דאורייתא, אך להלן (ב) הקשו כע"ז, דלמה לן דקרא דאינו יוצא במצה של טבל הלא בלאו הכי אינו יוצא משום מצהב"ע, ולא תירצו כלום, מוכח מזה דהתוס' ס"ל דמצוה הבאה בעבירה דאורייתא,

איתא, א"ר אלעזר, לא נתנו פרשיות התורה על הסדר שאלמלי נתנו על הסדר כל מי שהיה קורא בהן היה יכול להחיות מתים ולעשות מופתים לפיכך נתעלם סדורה של תורה והוא גלוי לפני הקב"ה.

ובספר זרע ברוך שלישי (פרשת וישלח דף ר"ב) כתב, דהך מילתא אי אמרת ה' צרופה היינו דלא נתנו המצוות אלא לצרף את הבריות, תליא בפלוגתא דתנאי אי דרשינן טעמא דקרא, דלמ"ד לא דרשינן טעמא דקרא ס"ל דהמצוות הן מצד גזירה דלא נתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות, ולכך ליכא למידרש טעמא דקרא דהלא בגזירה ניתנו ולא מצד הטעם, אמנם המ"ד דס"ל דדרשינן טעמא דקרא מוקי הפסוק אמרת ה' צרופה, שלא נתנה התורה כסדר וצריך צירוף, ובני אדם אי אפשר להם לצרף כסדרן, וזהו אמרת ה' צרופה, פי' דהקב"ה לבד יכול לצרף סדרו של תורה.

וכתב עוד שם, דהני שני דרשות תליא אי ס"ל יש מוקדם ומאוחר בתורה, או ס"ל אין מוקדם ומאוחר בתורה, דאי דרשינן שהתורה צריכה צירוף בהכרח שאין מוקדם ומאוחר בתורה ולא ניתנה על הסדר, משא"כ אי דרשינן שלא נתנו המצוות אלא לצרף את הבריות, אז ס"ל יש מוקדם ומאוחר בתורה עכ"ד.

ונודע מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן במהות קיום המצוות, דהרמב"ם במורה נבוכים (ח"ג פכ"ו) כתב, כל המצוות שניתנו לישראל ל"ה כ"א לצורך ישראל להקנות מדות וענינים המועילים, וכדי שיעשו רצון הקב"ה ובכך יקבלו שכר, אבל בשמים ממעל אין שום נפק"מ אם ישראל מקיימים את המצוות או לא, והוא עפ"י המדרש רבה הנ"ל, אמרת ה' צרופה, רב אמר לא נתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות וכו' עיי"ש.

ושיטת הרמב"ן בפרשת תצא (פרשה כ"ב-ו) הוא, דבכל המצוות שורשן בגבהי מרומים הם וכל עבירה פוגם בעולמות העליונים, וכל מצוה שהאדם עושה הרי הוא מאיר ומתקן בעולמות העליונים ומשפיע טובה לכל העולמות, ולהיפך בעבירות שגורמין לפגם וקלקול בשפע העליון, וכדאיתא בויקרא רבה (פרשה כ"ט-י"ב) עה"פ צור ילדך תשי, התשתם כוחו של יוצר, משמע דהמצוות צורך גבוה כביכול וכשחוטאים אזי כביכול התשתם כוחו של יוצר עיי"ש.

ובדרשות כנסת יחזקאל דרוש לש"ש (דף ק"ח) ביאר פלוגתת הראשונים הנ"ל בגדר המצוות אי המה איסורי גברא או איסורי חפצא, דאי ס"ל דלא נתנו המצוות אלא לצרף בהם את הבריות, דבשמים אין שום נפק"מ בכך אם האדם מקיים המצוה אם לאו, הרי דכל חובתם חובת גברא נינהו, משא"כ אי ס"ל דכל מצוה יש בה תכלית ושורש, וכן העבירה פוגם, א"כ שפיר הוי חובת חפצא עיי"ש.

ואיתא בפסחים (י:) שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום, ר' שמעון בן גמליאל אומר שתי שבתות, מאי טעמא דת"ק, שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על הפסח שני, שנאמר ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו, וכתוב ויהי אנשים

ולפי"ז כתב דבזה מובן במה פליגי ריו"ח ושמואל דריו"ח ס"ל מצהב"ע ושמואל ל"ל מצהב"ע, ולהנ"ל מובן, דלכאורה קשה דאכתי הוי מין במינו ומב"מ אינו בטיל, ולשיטת התוס' במנחות אפילו יבש ביבש אינו בטיל, רק ז"א דהלא ריו"ח ס"ל במסכת ע"ז (דף ע"ג) דמב"מ בטיל, ועיינן רש"י חולין (דף ק"ט), אבל שמואל ס"ל במסכת פסחים (דף כ"ט) דמב"מ אינו בטיל ועיינן רש"י בחולין (שם), ולפי"ז אזלי לשיטתייהו, שמואל הוכיח דע"כ מצהב"ע לאו מילתא היא, דאל"כ קשה קושית התוס' למ"ל לכם, דאין לתרץ כמו שכתבנו דמיירי היכא שנתערב, דהלא שמואל ס"ל מב"מ אינו בטיל אע"כ דל"א מצהב"ע, אבל ריו"ח לשיטתו שפיר הוכיח דאמרינן מצהב"ע, ואי דקשה קושית התוס' שפיר י"ל כתיורוצינו, ואי דהוי מב"מ הלא ריו"ח ס"ל מב"מ בטיל עכ"ד.

ונודע פלוגתת הראשונים בכל איסורים שבתורה אי הוי איסורי גברא או איסורי חפצא, דהריטב"א ס"ל דכל איסורי תורה המה אקרקפתא דגברא עיינן בנדרים (ט"ו) במשנה שם, ובקידושין (דף ג"ד), וכ"כ הנימוקי יוסף במסכת נדרים (שם), וכ"כ הר"ן במסכת נדרים (דף י"ח), אבל בתשובת הרשב"א (ת"א סי' תקט"ט) כתב, דכל האיסורין הוי איסור חפצא עיי"ש, וכן ס"ל להתוס' במסכת שבועות (דף כ:) ד"ה דכי לא נדר עיי"ש, וכן מבואר ברש"י כריתות (דף י"ד) ד"ה איסור הנאה דכל האיסורין הוי איסור חפצא עיי"ש, כן דייק בהגהת ברוך טעם על שו"ת נובי"ת (תא"ח סי' קי"ז) עיי"ש באריכות.

ובבית יצחק חאו"ח (סי' צ"ד אות ה) כתב, דזה דכל איסורין הוה איסור גברא או איסור חפצא תליא בפלוגתא אי אמרינן מין במינו בטל או לא בטל, עפ"י מש"כ הר"ן בנדרים (ג"ב) לפרש הפלוגתא דר"י ורבנן במין במינו, דר"י יליף מולקח מדם הפר ומדם השעיר הדבר ידוע שדמו של פר מרובה מדם השעיר ואפי"ה קרי ליה אכתי דם שעיר ואעפ"י שנתערב בו דם הפר, מכאן נשמע דמין במינו לא בטל, ורבנן פליגי דשם שניהם היתר, משא"כ איסור והיתר הוה מין בשאינו מינו, והקרא אתיא ללמד דעולין אינן מבטלין זה את זה, וכתב הר"ן דדבר שיש לו מתירין דעתיד להיות היתר הוה מין במינו אף לרבנן, ולכאורה יש להבין דהרי כעת איסור הוא, ומאי נפקא מינה במה שסופו להיות היתר, הרי לא קיי"ל כר"ש דכל העומד לזרוק כזרוק דמי, וגם צריכין להבין דאמאי ס"ל לרבנן דאיסור והיתר הוה מין בשאינו מינו, וי"ל דפליגי בזה, דרבנן ס"ל דכל האיסורין הוה איסור חפצא, ומשום הכי איסור והיתר הוה מין בשאינו מינו דיש הפרש בין החפצים, משא"כ ר"י ס"ל דכל איסורין הוה איסור גברא, ובהחפץ אין הפרש, רק בדבר איסור הבעלים אסורין ומשום הכי הוה מין במינו, משא"כ בדבר שיש לו מתירין כיון דהוא דבר התלויה בזמן ל"ה רק איסור גברא ולכן גם רבנן מודים דהוה מין במינו עכ"ד, וכן כתב במאה שערים (שער ט').

ואיתא במד"ר פ' לך (מ"ד-א) אמרת ה' צרופה, רב אמר לא נתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות, וכי מה איכפת ליה להקב"ה למי ששוחט מן הצואר או מי ששוחט מן העורף, הוי לא נתנו המצוות אלא לצרף בהם הבריות עיי"ש, ובילקוט שמעוני תהלים (רמז תרכ"ה)

והטעם דלא אמרינן עשה דוחה ל"ת היכא דל"ה בעידנא, כתב בשו"ת שואל ומשיב מהד"ל ח"ב (סי' ד' וסי' קי"ג), דשמא ימות לאחר דחיית הל"ת בעוד שלא קיים העשה עיי"ש, וכ"כ בספר מהר"ם שיק על המצות (מצוה צ"ט ומצוה שמ"ט), ובשו"ת גנזי יוסף (סי' ל"א) הביא כן בשם הקול אריה, אולם בספר מאיר עיני חכמים מהדו"ת (דף מ"ו) כתב דאי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, נסתה הסברא דשמא ימות, ד"ל דהמצוה מגינה עליו שלא ימות עיי"ש, ולפי"ז י"ל עשה דוחה ל"ת אף היכא דלא הוי בעידנא.

ואיתא בקידושין (ל"ט:) ר' יעקב אומר, אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלויה בה (באותו מתן שכר להודיעך שאין מתן שכר אלא לעולם הבא), בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך, בשילוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים, הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים, ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה, אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב, ולמען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך, ורבנן ס"ל (ב:) למען ייטב לך בעוה"ז, ולמען יאריכון ימיך לעוה"ב עיי"ש.

ובספר המדרש והמעשה (פרשת יתרו) בעמק הלכה (אות ב') כתב, דפליגי אי דברה תורה כלשון בני אדם או לא, דרבנן ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ ליכא לפרש שניהם על עוה"ב, דתרי קראי על עוה"ב למה לי, וע"כ דלמען ייטב לך בעוה"ז ולמען יאריכון ימיך לעוה"ב, וא"כ ע"כ דיש שכר מצוה בהאי עלמא, ור' יעקב ס"ל דדברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ י"ל דשניהם קאי על עוה"ב, ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא עכ"ד עיי"ש.

ואיתא בזבחים (ק"ה), חומר בעלייה מבשחיטה, שנים שאחזו בסכין ושחטו (קדשים בחוק) פטורים, אחזו באבר והעלוהו (בחוק) חייבין, ובגמ', תנו רבנן, איש איש (גבי העלאה) מה תלמוד לומר, לרבות שנים שאחזו באבר והעלו שחייבין, שיכול והלא דין הוא, ומה השוחט להדיט חייב, שנים שאחזו בסכין ושחטו פטורין (דכתיב דם יחשב לאיש ההוא ודרושין אחד ולא שנים), המעלה להדיט שפטור, אינו דין ששנים שאחזו באבר והעלוהו שפטורין, תלמוד לומר איש איש דברי ר"ש, ר' יוסי אומר ההוא אחד ולא שנים, א"כ מה תלמוד לומר איש איש, דברה תורה כלשון בני אדם וכו', ומדאיצטריך קרא דאיש איש לרבות שנים שהעלו חייבים ש"מ דשנים ששחטו בחוק פטורים עיי"ש.

וכתב בספר נחלת עזריאל (פרשת שמני), דלגבי חטא נדב ואביהוא שפגמו במה שהביאו אש זרה אשר לא צוה ה', יש להם צד ליפטר מעונש, דהלא נדב ואביהוא הקריבו שניהם יחדיו, וי"ל דחשוב כשנים ששחטו בחוק ופטורין, אך כ"ז דווקא אי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם ודרושין איש איש לרבות שנים שהעלו שחייבים ומוזה דבשאר עבודות פטורין, משא"כ אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, ולא דרושין איש איש, תו לא אייתר לן קרא למעוטי שנים ששחטו פטורין, ולפי"ז אין לנו צד פטור לנדב ואביהוא עיי"ש.

אשר היו טמאים לנפש אדם, ורשב"ג אמר לך אידי דאיירי במילי דפסחא מסיק להו לכל מילי דפסחא, מאי טעמא דרשב"ג, שהרי משה עומד בראש החדש ומוזהיר על הפסח, שנאמר החדש הזה לכם ראש חדשים, וכתוב דברו אל כל עדת ישראל לאמר, בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות וגו', ממאי דברישי ירחא קאי דילמא בארבעה בירחא או בחמשא בירחא קאי, אלא אמר רבה בר שימי משמיה דרבינא מהכא, וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השנית בחדש הראשון, וכתוב ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו, הכא נמי ממאי דברישי ירחא קאי דלמא בארבעה בירחא או בחמשא בירחא קאי, אמר רב נחמן בר יצחק אתיא מדבר ממדבר, כתיב הכא במדבר סיני, וכתוב התם וידבר ה' אל משה במדבר סיני באחד לחדש השני, מה להלן בראש חדש (דכתיב ביה באחד לחדש השני) אף כאן בראש חדש, ונכתוב ברישא חדש ראשון והדר ניכתוב חדש שני, (ופירש"י לא אשמעתין פירך, אלא אסדר פרשיות קפריך, מכדי פרשת פסח נאמרה תחלה, שהרי בחדש הראשון נאמר דכתיב בחדש הראשון לאמר, ופרשת פקודים נאמרה באייר, ומאי טעמא אקדמה להאי בראש הספר ופרשת זו בפרשת בעלותך), אמר רב מנשיא בר תחליפא משמיה דרב, זאת אומרת אין מוקדם ומאוחר בתורה, (לא תקפידה תורה על סדר מוקדם ומאוחר, ופרשיות דנאמרו תחלה הקדימו המאוחרות לה) עיי"ש.

ומעתה יבואר סמיכת הפרשיות, אלה המצות והחוקים והמשפטים וגו' דמוכח מכאן דמצהב"ע אסור מה"ת אף בשוגג, ולפי"ז תקשי קושית התוס' דלמ"ל קרא דלולב גזולה פסולה, הא בלא"ה אינו יוצא משום דהוי מצהב"ע, וע"כ דצריך קרא היכא שנתערב וכנ"ל, ומינה דס"ל מין במינו בטל, וכל האיסורין הוה איסור חפצא, וס"ל דכל מצוה יש בה תכלית ושורש, וכן העבירה פוגם, ולפי"ז לא דרשינן מאמרת ה' צרופה שניתנה התורה לצרף הבריות, אלא דרשינן שהתורה צריכה צירוף, ולפי"ז אמרינן אין מוקדם ומאוחר בתורה, ולכן הסמיך הכתוב פרשה זו שנאמרה בחדש השני, והוא מטעם דאין מוקדם ומאוחר בתורה ודו"ק.

וימת נדב ואביהוא לפני ה' בהקרבת אש זרה לפני ה' במדבר סיני ובנים לא היו להם ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם: וצ"ב הקשר דלא היו להם בנים לענין מיתתם, ועיין בספורנו מש"כ בזה.

והנבס"ד, דבספר אור תורה מהגה"ק מאוסטרורוצע זי"ע פ' לך (אות י"א) כתב, דבאמת היה התנצלות לנדב ואביהוא על שלא נשאו נשים משום שהיו כהנים, וכהן אסור בגיורת מה"ת משום זונה כמ"ש הרמב"ם בהל' איסורי ביאה (פי"ח-ה"א), ובשעת מתן תורה היו כל ישראל כגרים כדאיתא במסכת יבמות (דף מ"ג), ולכן לא היו יכולים לישא אשה, דכהן אסור בגיורת, אך י"ל דעשה דפו"ר דוחה הל"ת דזונה עיי"ש, אך התוס' במסכת גיטין (דף מ"א) ד"ה לישא שפחה כתבו, דלא אמרינן עשה דוחה ל"ת גבי מצות פריה ורביה, משום דל"ה בעידנא עיי"ש, ולפי"ז שפיר עשו נדב ואביהוא במה שלא נשאו נשים.

ובזה יבואר, דלכאורה י"ל דלא היו מחוייבים מיתה כיון דהקריבו שניהם יחדיו ושנים ששחטו בחוץ פטורים, אך כיון ובנים לא היו להם, דלא נשאו שנים משום דל"ה בעידנא, וע"כ דס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, וס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, ותו לא אייתר לן קרא למעוטי שנים ששחטו פטורין, ולפי"ז אין לנו צד פטור לנדב ואביהוא ולכן וימת נדב ואביהוא לפני ה' וגו' ודו"ק.

(ב) עוי"ל, דאיתא בתורת כהנים [הובא ברש"י עה"ת (ויקרא א-ט)] איתא, דאעפ"י שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט עיי"ש, ובקרבן אהרן (על התור"כ שם) הקשה דא"כ מה היה חטאם של בני אהרן במה שהקריבו אש זרה הרי מצוה להביא מן ההדיוט, ותירץ דהמצוה להביא מן ההדיוט הוא רק אחר שכבר ירד אש מן השמים ובני אהרן חטאו במה שנתנו על המזבח תחלה אש הדיוט ולא המתינו שירד האש מן השמים מקודם עכ"ד.

והנה הא דמצוה להביא מן ההדיוט כתבו המפרשים ב' טעמים, א) דירידת אש מן השמים היתה נס גדול, וכדי להסתיר הנס למראית עין היו מביאים אש הדיוט כדי שלא יראו ירידת האש מן השמים, ב) להראות דכהנים הוי שלוחי דידן ולא שלוחי דרחמנא [עיי' בספר יקהל שלמה (פרשת וישב דרוש ה)].

ולכאורה תירוצו של הקרבן אהרן תליא בב' טעמים הנ"ל, דלטעם א' דלכן צריך להביא מן ההדיוט כדי להסתיר הנס שלא יראו שיורד האש מן השמים, א"כ הסברא נותנת דצריך להביא מן ההדיוט תחלה דעיי"ז יוסתר הנס, דאם ירד האש מן השמים מקודם לא נועיל כלום במה שמביאין אש מן ההדיוט א"כ כיון דכבר נתפרסם הנס, ולפי"ז צריכין להביא מן ההדיוט תחלה והדקל"ד דמה היו חטאם של בני אהרן, משא"כ לאידך טעמא דלכן צריכין להביא מן ההדיוט כדי להורות דכהנים הוי שלוחי דידן שפיר י"ל דהמצוה להביא מן ההדיוט הוא רק אחר שכבר ירד האש מן השמים וזה היה חטאם שהביאו אש מן ההדיוט תחלה.

ואיתא במסכת קידושין (דף כ"ג:), אמר רב הונא בריה דרב יהושע, הני כהני (לענין הקרבת קרבנות) שלוחי דרחמנא נינהו, דאי סלקא דעתך שלוחי דידן נינהו מי איכא מידי דאנן לא מצינן עבדינן ואינהו מצי עבדי עיי"ש, מבואר מזה דכהנים הוי שלוחי דרחמנא. ובנדרים (דף ל"ה:) איתא, איבעיא להו, הני כהני שלוחי דידן הוו, או שלוחי דרחמנא עיי"ש, ובתוס' שם הקשו דאמאי לא פשטה הגמ' דע"כ כהנים הוי שלוחי דרחמנא, דל"ש לומר דהוי שלוחי דידן, דמי איכא מידי דאנן לא מצי למיעבד, ואינהו מצי עבדו, וכמו שהוכיח רב הונא בריה דרב יהושע במסכת קידושין (דף כ"ג:) עכ"ק.

ובהואיל משה (פרשת וישלח) הבאנו לתרץ מבעל הברך משה זצ"ל, דהנה במסכת קידושין (שם) פריך הגמ' על רב הונא בריה דרב יהושע, ולא, והא עבדא דאיהו לא מצי מקבל גיטיה ושלחיה מצי משוי (והכי יליף רב הונא מהאי טעמא היתר בהקרבא למודר תנאה), ומשני, ולא היא, ישראל לא שייכי בתורת קרבנות כלל (שיהיו הן עובדים את העבודה), עבד

שייך בגיטין (אם אינו מקבל גיטו משום דלא יצא הגט מרשות רבו מקבל הוא גט לחבירו שאינו עבדו של רבו אלא של איש אחר דהא יצא הגט לרשות שאינו שלו), דתניא נראין הדברים שהעבד מקבל גיטו של חבירו מיד רבו של חבירו אבל לא מיד רבו שלו (אם היו שניהם של איש אחד), וכיון דאיתא בשום שליחות עושה נמי שליחות לעצמו, משא"כ ישראל דליתיה בקרבנות כלל אינן יכולין לעשות שליח להקריב קרבן, ושפיר מוכח דהם שלוחי דרחמנא.

ובמסכת קידושין (דף כ"ט.) ילפינן דנשים פטורות מלמול את בניהם, משום דכתיב כאשר צוה אותו אלקים ודרשינן אותו ולא אותה, והקשו שם התוס' (ד"ה אות) דלמ"ל קרא מיוחד דנשים פטורות למול בניהם, תיפ"ל דהוי מ"ע שהזמן גרמא, דמצות מילה תלוי בזמן שהרי צריך למול בשמונה דוקא, וכל מעשהו"ג נשים פטורות עכ"ק התוס' עיי"ש. ובספר נחלת יעקב יהושע (פרשת וארא) כתב לתרץ, לפי"מ שכתב בספר מעין החכמה עה"מ (דף קמ"ז:) ובספר ארצות החיים (סי' י"ג אות ג) לחדש, די"ל בקדשים נשים חייבות במ"ע שהזמן גרמא, דהטעם דנשים פטורות ממ"ע שהז"ג ילפינן במסכת קידושין (דף ל"ה.) מדהוקשה כל התורה כולה לתפילין ותפילין הוקש לת"ת עיי"ש, והני מילי בכל מצות התורה, אבל בקדשים דקיי"ל דדבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בהיקש, כמבואר במס' זבחים (דף מ"ט.) ובמס' תמורה (דף כ"א:), תו לא ילפינן מתפילין שהוקש לת"ת לפוטרים במעשהו"ג, וי"ל דבקדשים חייבות במ"ע שהז"ג.

ובזה תי' בספר מעין החכמה (שם) קושית התוס' במסכת קידושין (דף ל"ד.) ד"ה הקבלות, דלמ"ל קרא למעט נשים מסמיכה ותנופה וכו', תיפ"ל דהוי מעשהו"ג, דאינן נוהגת אלא ביום דכתיב ביום צותו להקריב קרבניהם עכ"ק, ולהנ"ל מיושב, דבמצ"ע בקדשים אי לאו דגלי לן דפטורות, הוה אמרינן דנשים חייבות אף דהוי מצ"ע שהז"ג, דבקדשים לא שייך הך כללא עיי"ש.

ולפי"ז תירץ בנחלת יעקב יהושע, דלכן איצטריך קרא דאותו ולא אותה דנשים פטורות למול, דאי מטעם דהו"ל מעשהו"ג לא הוי פטרינן להו, כיון דמצות מילה נחשב כהקרבן קרבן כדאיתא במוד"ר (ויקרא פכ"ז סי' י') ובזוה"ק (פרשת לך) דמילה הוי כקרבן, ולכן מלין לשמונה, כדכתיב בקרבן ומיום השמיני והלאה ירצה וגו' עיי"ש, ועיי' בילקוט פרשת לך (אות פ"א) דכל מי שהוא מגיש את בנו למילה כאלו כהן גדול מקריב מנחתו ונסכו על גבי המזבח עיי"ש, א"כ הוי מצות מילה כמצות עשה דקדשים דנשים חייבות בהן אף דהוי מ"ע שהזמן גרמא, ולכן אי לאו דגלי לן קרא דאותו ולא אותה, לא היינו פוטרינן הנשים הימנו ולכן איצטריך קרא עכ"ד.

ומעתה מיושב נמי סוגית הגמרא בנדרים הנ"ל דמיבע"ל דלמא כהנים הוי שלוחי דידן, דאף דקיי"ל דכל מילתא דאיהי לאו עביד שלוחא לא מצי משווי, מ"מ כיון דבמה שהוא קצת בתורת השליחות סגי לענין שיהא בכוחו לשווייה שליח, כדאמרינן גבי עבד דאף שאינו בתורת גיטין מצי עביד שליח, הואיל ואיתניהו בשליחות שהעבד נעשה שליח לרבו לקבל גיטו של חבירו, ולכן כיון דכל ישראל יש להם חלק במצות מילה שענינו כהקרבן קרבן,

ובזה יבואר ההמשך, דבאמת י"ל דלא חטאו נדב ואביהוא דהם סברו דכהנים הוי שלוחי דרחמנא, והטעם דמצוה להביא מן ההדיוט כדי להסתיר הנס, ולכן ס"ל דיתכן היה להביא מתחלה אש הדיוט וליתן ע"ג המזבח כדי שלא יהא נראה ירידת האש מן השמים וזהו עיקר הנס, אך מהא דבנים לא היו להם דלא נשאו נשים, משום דס"ל תלמוד גדול ממעשה, ולפי"ז קרא אם לא בריתי קאי על תורה, ומילה שלא בזמנה אינו נוהג אלא ביום, ותקשי קושית התוס' למ"ל קרא דארתו תיפ"ל דנשים פטורות משום דהוה מצות עשה שהז"ג, ועכצ"ל דמילה הוא כקרבן ובקדשים נשים חייבות במצ"ע שהז"ג, ומעתה י"ל דכהנים המה שלוחי דידן, והמצוה להביא אש מן ההדיוט, הוא רק אחר שכבר ירד אש מן השמים, וכיון שהם הביאו אש תחלה לכן מתו ודו"ק.

וימת נדב ואביהוא לפני ה' בהקרבת אש זרה לפני ה' במדבר סיני ובנים לא היו להם ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם: ואיתא במסכת יבמות (דף ס"ד), דמי שאינו עוסק בפו"ר חייב מיתה, שנאמר גבי נדב ואביהוא ובנים לא היו להם, הא היו להם בנים לא מתו עיי"ש, מבואר שנענשו בשביל חטא שלא קיימו פו"ר, ובספר אור תורה פרשת לך (ארת נ"א) הקשה, דבפרשת שמיני (פרשה י"ב) עה"פ וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים, פירש"י הנותרים מן המיתה, מלמד שאף עליהם נקנסה מיתה על עון העגל, הוא שנאמר ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו, ואין השמדה אלא כליוי בנים, שנאמר ואשמיד פרוי ממעל, ותפלתו של משה בטלה מחצה, שנאמר ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההוא עכ"ד, מבואר מזה שסיבת מיתת נדב ואביהוא היתה בשביל חטא העגל עכ"ק.

והנבס"ד, עפ"י מש"כ בספר אור תורה (ס"ט) דבאמת היה התנצלות לנדב ואביהוא על שלא נשאו נשים משום שהיו כהנים, וכהן אסור בגיורת מה"ת משום זונה כמ"ש הרמב"ם בהל' איסורי ביאה (פ"ח-ה"ה), ובשעת מתן תורה היו כל ישראל כגרים כדאיתא במסכת יבמות (דף מ"ג), ולכן לא היו יכולים לישא אשה, דכהן אסור בגיורת, אך י"ל דעשה דפו"ר דוחה הל"ת דזונה עיי"ש.

אך י"ל דעשה דפו"ר דוחה הל"ת דזונה עכ"ד, אך י"ל דאיתא במסכת קידושין (דף ע"ג), ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח, ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול, אלמא אקרוי עומר והדר אכול וכו' עיי"ש, וכתבו התוס' (דף ל"ח) ד"ה אקרוי, בירושלמי מקשה, דאמאי לא אכלו בני ישראל כבואם לארץ ישראל מצה מן החדש מטעמא דעשה דבערב תאכלו מצות וידחה הל"ת דחדש, ותי' דמצה הוה עשה דקודם הדיבור ואין עשה דקודם הדיבור דוחה לל"ת שלאחר הדיבור עיי"ש, ולפי"ז י"ל דגבי עשה דפו"ר לא אמרינן עשה דוחה לל"ת, כיון דמצות עשה דפרו ורבו היא מצות עשה שקודם הדיבור, ובעשה שקודם הדיבור לא אמרינן עשה דוחה לל"ת.

נמצא דישראל איתנהו קצת בתורת קרבנות ושפיר מצי משווי לכהנים שליח, ושוב י"ל דכהנים שלוחי דידן נינהו. ורב הונא בריה דרב יהושע דס"ל דכהנים הוי שלוחי דרחמנא, מטעמא דליכא מידי דאנן לא מצי למיעבד ושלוחי דידן מצי עבדי, משום דס"ל דישראל ליתנהו כלל בתורת קרבנות, ס"ל דאין הכרח מהא דאיצטריך קרא דאותו ולא אותה דמילה חשיבא כקרבן, די"ל דלכן איצטריך קרא דאותו, כמו שתירצו התוס' (ס"ט) דלמ"ד ביבמות (ע"ב): דמילה שלא בזמנה נוהג בין ביום ובין בלילה, ל"ה מילה מצ"ע שהז"ג, כיון דלאחר שמנה ימים זמנה ביום ובלילה עיי"ש, או כשאר התיורצים שכתבו הראשונים לתרץ קושית התוס', עכ"ד בתוס' ביאור, מבואר מזה דמאן דס"ל דכהנים הוי שלוחי דידן ס"ל דמילה הוי כקרבן, משא"כ מאן דס"ל דהוי שלוחי דרחמנא אין הכרח לומר דמילה הוי כקרבן.

ואיתא בנדרים (ל"ב) גדולה מילה שאלמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת, ופליגא אדר' אליעזר, דאמר גדולה תורה שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה וגו'. ולכאורה י"ל דפליגי אי מילה שלא בזמנה נוהג רק ביום ולא בלילה, או נוהגת בין ביום ובין בלילה, דעיינן בתוס' יו"ט שם שהעיר דהאיך אפשר לומר דהקרא אם לא בריתי יומם ולילה וגו' קאי על מילה, דהרי כתיב אם לא בריתי יומם ולילה, והלא מצות מילה אינה נוהגת רק ביום ולא בלילה, ועכצ"ל דאתיא כהמ"ד ביבמות (דף ע"ב) דמילה שלא בזמנה נוהגת בין ביום ובין בלילה, ולכן שפיר י"ל דקאי על מצות מילה דהא מילה שלא בזמנה שפיר נוהג בלילה עיי"ש, ולפי"ז י"ל דרבי ס"ל דמילה שלא בזמנה נוהג בלילה ושפיר יש לאוקמי הקרא דאם לא בריתי על מצות מילה, ולכן קאמר דאילמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ, משא"כ ר' אליעזר ס"ל כהמ"ד דמילה שלא בזמנה אינה נוהגת אלא ביום, ולפי"ז א"א לומר דקאי על מצות מילה וע"כ דקאי על תורה.

אך י"ל דזה אי דרשינן קרא דאם לא בריתי וגו' על מצות מילה או על לימוד תורה תליא אי מעשה גדול מתלמוד או תלמוד גדול ממעשה, דאיתא בב"ר (ד"ח) בראשית ברא אלקים, ר' ברכיה אמר, בזכות משה שנאמר וירא ראשית לו עיי"ש, ולהלן (ט"ז) אמר רבי יהושע בן קרח, בהבראם, באברהם בזכותו של אברהם עיי"ש, ובבגדי אהרן פ' בהעלותך (פ"ה) כתב, דפלוגתה המדרשים אם העולם נברא בזכות אברהם, או בזכות משה, תליא אי מעשה גדול או תלמוד גדול, דאי ס"ל בזכות אברהם נברא העולם אז י"ל דמעשה גדול, ועיקר המעשה נודע על ידי אברהם, ולכן ס"ל בשביל אברהם נברא העולם, ואי ס"ל תלמוד גדול, וקבלת התורה היתה על ידי משה, ולכן ס"ל בשביל משה נברא העולם עכ"ד, ולפי"ז י"ל דבזה תליא אי הקרא אם לא בריתי קאי על תורה או על מצות מילה, דאי ס"ל תלמוד גדול אז י"ל דקאי על תורה, משא"כ אם מעשה גדול אז י"ל דקאי על מצות מילה. ובספר כרם שלמה (פרשת אחרי) כתב, דלכן לא נשאו נשים, דס"ל תלמוד גדול ממעשה, וכמו דמצינו בבן עזאי שאמר נפשי חשקה בתורה ולא נשא אשה עיי"ש.

אחרים (קבלו עליהם) עיי"ש, מבואר מזה חטא העגל עבדו בשיתוף, וטעותם היתה, דכתיב בפרשת בראשית נעשה אדם, ואיתא במסכת סנהדרין (דף ל"ח:) דמכאן נתפקרו המינים לומר דאיכא ב' רשויות ח"ו עיי"ש, ולכן חטאו בעגל כמה ששתאו ש"ש וד"א, דהי"ל מקום לטעות מנעשה אדם עיי"ש.

אך י"ל דאין כאן מליצה מקרא הנ"ל, ד"ל דלכן כתיב נעשה אדם ולא אעשה כמש"כ רב האי גאון, דאיתא במדרש תנחומא (פרשת תרומה א"ת ט'), לא יגורך רע, אמר ר' אלעזר בן פדת בשם ר' יוחנן, אין שמו של הקב"ה נזכר על הרעה אלא על הטובה, תדע לך שהוא כן, שבשעה שברא הקב"ה את האור ואת החושך וקרא להן שמות, הזכיר שמו על האור ולא הזכיר שמו על החושך, שנאמר ויקרא אלקים לאור יום ולחושך קרא לילה, הרי הזכיר שמו על האור, אבל כשבא לחושך, אינו אומר קרא אלקים לחושך לילה אלא קרא לילה עיי"ש, וכן איתא בבראשית רבה (פרשה ג'), א"ר אלעזר, לעולם אין הקב"ה מיחד שמו על הרעה אלא על הטובה, ויקרא אלקים לאור יום ולחושך קרא אלקים לילה אין כתיב כאן, אלא ולחושך קרא לילה עיי"ש, ולכן כיון דנמנו וגמרו דנוח לו לאדם שלא נברא משנברא כדאיתא במסכת עירובין (דף י"ג:), לכן לא יחס הקב"ה את בריאת האדם לעצמו לומר אעשה אדם עכ"ד.

ובהגדה של פסח בית אברהם (בית אהרן) בפיסקא אחד מי יודע כתב, דפלוגתת בית שמאי ובית הלל אי נוח לו לאדם שנברא או שלא נברא, תליא דאיתא במסכת סנהדרין (דף ק"א.) עה"פ (ישעיה הל"ד) לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק, אמר ריש לקיש למי שמשפיר אפילו חק אחד (מלשמו נידון בגיהנם), אמר ר' יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי (אין הקב"ה רוצה שיהא דן את ישראל כל כך לכף חובה), אלא אפילו לא למד אלא חק אחד עיי"ש, דלר"ל דס"ל דאם עבר על חק אחד יורד לגיהנם, נוח לו שלא נברא, משא"כ לריו"ח דס"ל דאפילו קיים רק חק אחד ניצול מדינה של גיהנם, או שפיר אמרינן נוח לו שנברא עיי"ש.

ובספר מערכי לב למתן תורה (דרוש ט"ז) כתב, דריו"ח דס"ל תורה מגילה ניתנה להורות דאפילו לא שמר אלא חוק אחד ניצול מגיהנם וריו"ח לשיטתו, ור"ל דס"ל חתומה ניתנה לשיטתו דצריך לשמור דוקא כל המצוות והחוקים, ואם שייר אפילו חק אחד אינו ניצול מגיהנם, כי דוקא חתומה ניתנה כל המצוות יחד עכ"ד.

ולפי"ז א"ש, דבלא עשיית העגל היה התנצלות לנדב ואביהוא שלא נשאו נשים, דלא יכלו לישא נשים משום איסור גירות לכהן, דאי"ל עשה דוחה ל"ת, דס"ל עשה דקודם הדיבור אינו דוחה ל"ת שלאחר הדיבור, אבל כיון דעשה אהרן את העגל, דמיטעי קטעי בהאי קרא נעשה אדם דאיכא שתי רשויות, וע"כ דס"ל טוב לו שנברא, וס"ל דאפילו קיים חק אחד ניצול מדינה של גיהנם, וס"ל תורה מגילה ניתנה, והתורה ניתנה מזמן האבות, ועשה דקודם הדיבור דוחה ל"ת שלאחר הדיבור, ומעתה היה להם חטא על מה שלא נשאו נשים מטעם עשה דוחה ל"ת ודו"ק.

ובכית האוצר (ח"א כלל א' אות ד') האריך לדון בענין מצוות התורה אם ניתנו דייקא בפעם אחת בסיני, וכל מה שאנו מחוייבים רק מכה קבלת התורה בסיני, או דמתן תורה לא היה רק בפעם אחת בסיני אלא כבר התחיל בזמן האבות, דהיינו דלאברהם נמסרה מצוות מילה, וליעקב גיד הנשה ובמצרים מצוות הפסח וכדו', וחיובנו בתורת משה עוד מזמן הציווי אפילו קודם מתן תורה בסיני, ונמשך נתינת התורה כל המ' שנה שהיו ישראל במדבר עד פטירת משרע"ה. וציי"ן לדברי הרמב"ם בפ"י המשניות (סוף פ"ו דחולין) בפלוגתת ר"י וחכמים אי גיד הנשה נהגה בטמאה דאמר ר' יהודה והלא מבני יעקב נאסר גיד הנשה, ועדיין בהמה טמאה מתרת להן, אמרו לא, בסיני נאמר אלא שנכתב במקומו עיי"ש, וכתב וז"ל, ושים לבך על העיקר הגדול הנכלל במשנה הזאת, והוא מה שאמר מסיני נאסר, לפי שאתה הראת לדעת שכל מה שאנו מרחיקים או עושים היום, אין אנו עושין אלא במצוות הקב"ה ע"י משרע"ה, לא שהקב"ה אמר זה לנביאים שלפניו, כגון זה שאין אנו אוכלים אבמה"ח אינו מפני שהקב"ה אסרו לנח, אלא לפי שמשא אסר עלינו אבמה"ח כמה שצוה בסיני שיתקיים איסור אבמה"ח, וכמו"כ אין אנו מלין מפני שאע"ה מל עצמו ואנשי ביתו, אלא מפני שהקב"ה צוה אותנו ע"י משרע"ה שנמול כמו שמל אע"ה, וכן גיד הנשה איו אנו הולכים אחר איסור יעקב אבינו אלא ממצוות מרע"ה, הלא תראה מה שאמרו תרי"ג מצות נאמרו לו למשה מסיני וכל אלו מכלל המצוות עכ"ל הרמב"ם.

וכתב דבזה תליא פלוגתת בבלי וירושלמי אי אמרינן דעשה דקודם הדיבור דוחה ל"ת שלאחר הדיבור, דאם המצוות קודם הדיבור כבר ניתנו בגדר מ"ת, א"כ אין שום סברא לחלק בין המצוות, משא"כ אם כל המצוות כוחם יפה רק ע"י שניתנו לישראל במתן תורה בסיני, אז שפיר י"ל דעשה דקוד"ד אין דוחה ל"ת שלאחר הדיבור, ובזה נמי תליא אי למידין מקודם מ"ת או לא, דלסברת הירושלמי דלפני מ"ת לא חשיב התחלת קבלת התורה, שפיר י"ל דאין למידין מקודם מ"ת, משא"כ אי נימא דקבלת התורה נחשבת כבר מהאבות שפיר אמרינן דילפינן מקודם מ"ת עיי"ש.

וכתב עוד דבזה תליא הא דפליגי ר' יוחנן וריש לקיש בגיטין (דף ס.) אי תורה חתומה ניתנה או מגילה מגילה ניתנה, דלריו"ח דס"ל מגילה מגילה ניתנה י"ל דכמו כן התורה ניתנה עוד מזמן האבות, דלאברהם ניתנה מילה ליעקב גיד הנשה ובמצרים פסח ובמרה עוד מצוות, משא"כ ר"ל דס"ל דחתומה ניתנה לדידיה חיובנו בשמירת התורה והמצוות דיקא משום שניתנו בפעת אחת בסיני עיי"ש.

ובספר ארץ חמדה (דרוש לפרשת פרה) כתב להמליץ עבור ישראל בחטא העגל אשר עשו, דאיתא במסכת סנהדרין (דף ס"ג.) אמר ר' יוחנן, אלמלא וי"ו שבהעלון נתחייבו רשעיהם של ישראל כלייה (דהא לא כפרו בהקב"ה לגמרי שהיו שתפונו בדבר אחר), כתנאי, אחרים אומרים אלמלא וי"ו שבהעלון נתחייבו רשעיהם של ישראל כלייה, א"ל רשב"י, והלא כל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם שנאמר בלתי לה' לברו, אלא מה ת"ל אשר העלון שאיוו לאלוהות הרבה (אף לאלוהות

עוד הקשו המפ' על דברי רש"י הנ"ל דנדב ואביהוא מתו בשביל חטא העגל, הלא כאן כתיב דמתו בהקריבם אש זרה עכ"ק.

והנבס"ד, עפימש"כ בספר בנין שלמה על הרמב"ם הל' תפלה (פ"א-ה) לתרץ קושית התוס' הנ"ל, דאמאי לא פשטה הגמ' דע"כ כהנים הוי שלוחי דרחמנא, דל"ש לומר דהוי שלוחי דידן, דמי איכא מידי דאנן לא מצי למיעבד, ואינהו מצי עבדו, עפ"י דמבואר בקידושין (סו) דאם שייך במקצת אותו דבר הו"ל בגדר מצי עבד דמצי משוי שליח, ולפ"ז למ"ד דתפלות כנגד תמידין תקנום, א"כ ישראל נמי איתנייהו בתורת קרבנות דהרי רמיא עליה חובת תפלה, וא"כ י"ל דמשו"ה כהני הוי שלוחי דידן כיון דכל ישראל נחשבו בגדר איתנייהו במקצת תורת קרבנות משום דתפלות כנגד תמידין תקנום והו"ל התפלה כעין עבודה, ועיין בטורי זהב או"ח (ק"כ סק"א) דלחד פירושא ואשי ישראל הכוונה על התפילות, דתפילה דהוא נגד הקרבנות נקרא אשי ישראל, הרי שהתפלה בגדר עבודת קרבנות, ומשו"ה שפיר י"ל דכהנים הוי שלוחי דידן.

ובזה מתורץ קו' התוס', ד"ל דר"ה בריה דרב יהושע ס"ל דתפלות כנגד אבות תקנום, ולכן דלידיה העבודה הו"ל בכלל מידי דלא מצי עביד, וע"כ ס"ל דכהנים הוי שלוחי דרחמנא, אבל הגמ' בנדריים קאי להמ"ד דתפלות כנגד תמידין תקנום, והו"ל בכלל מצי עביד, ולכן שפיר איבעיא ליה אי הוה שלוחי דידן או שלוחי דרחמנא עיי"ש, וכ"כ בספרו חכמת התורה פ' לך (דף שכ"ז) עיי"ש, והיוצא לנו מזה דאי ס"ל דתפלות כנגד תמידין תקנום, אז י"ל דכהנים הוה שלוחי דידן, משא"כ אי ס"ל דתפלות אבות תקנום, אז י"ל דכהנים הוה שלוחי דרחמנא.

ואיתא בתענית (כ"ז): א"ר יעקב בר אחא אמר רב אסי, אלמלא מעמדות (עיסקי קרבנות ישראל עושין הן היו כלים בחטאים), לא נתקיימו שמים וארץ (משחן כלין שמים וארץ העומדים בזכותן אין מתקיימן) וכו' עיי"ש, הרי דבזכות הקרבנות העולם קיים, אך בבראשית רבה (פרשה י"ב ט) איתא, אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, אל תקרי בהבראם אלא באברהם עיי"ש, ואיתא במדרש (ויקרא ל"ז-ד) ר' יהושע בר' נחמיה בשם ר' חנינא ברבי יצחק אמר, שמים וארץ לא נבראו אלא בזכות יעקב, דכתיב ויקם עדות ביעקב, ואין עדות האמור כאן אלא שמים וארץ, שנאמר העדותי בכס היום את השמים ואת הארץ, עכ"ל המדרש, הרי דבזכות האבות קיים העולם.

ובספר יד דוד (פרשת תבא) כתב, דזה אי תפלות אבות תקנום או כנגד תמידין תקנום, תליא באם העולם עומד בזכות האבות או בזכות הקרבנות, דאם העולם קיים בזכות הקרבנות אז י"ל דתפילה כנגד תמידין תקנום, אבל אי ס"ל דבזכות האבות העולם קיים, אז י"ל דתפילות אבות תקנום.

ובזה תליא פירושו דקרא אני א-ל שד"י, דבירושמי ריש מסכת ברכות (פ"א-ה"א) דריש לקרא כימי השמים על הארץ, שהמרחק בין שמים לארץ הוא ת"ק שנה כמנין שנות האבות, שחיו ביחד

מספר ת"ק שנים, והעולם עומד בזכותם, והקשה במראה הפנים, הלא אברהם חי קע"ה שנים, ויצחק חי ק"פ שנים, ויעקב חי קמ"ז שנים, סך הכל חיו ביחד תק"ב שנים, הרי שני שנים יתירים, ומיישב, דשנות אברהם חשבינן רק קע"ג שנים ולא קע"ה, כי רק בן שלש שנים הכיר את בוראו, ובצרי ליה תרי, ושנות יצחק ק"פ, ושנות יעקב קמ"ז, הו"ל ת"ק, ובמסכת חגיגה (דף י"ב) כתבו התוס' (ד"ה מסוף), דזה דמן הארץ עד השמים הם ת"ק שנים, נפקא ליה מקרא שד"י, שהן במילואין שייך דל"ת יו"ד, ואם נקח המילואים שבאותיות שד"י, היינו י"ב ל"ת ו"ד, יעלה למנין ת"ק עיי"ש, ועיין בבעל הטורים (בראשית ל"ה-א').

אמנם מצינו עוד דרשא בשם שד"י, דאיתא במסכת חגיגה (דף י"ב), בשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי, עד שגער בו הקב"ה והעמידו, שנאמר עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו, וכדכתיב אני קל שד"י אני הוא שאמרתי לעולמי די עיי"ש, ובמסכת יומא (דף כ"ד) פליגי אי העולם מן הצדדין נבראו או מאמצעיתו נבראו, והיינו דמ"ד דהקב"ה אמר לעולמו די ס"ל דעולם מאמצעיתו נברא והיה מתפשט והולך עד שגער בו הקב"ה די שלא יתרחב עוד, דאלו להמ"ד דמן הצדדים נבראו לא שייך לומר שהיה מרחיב והולך עד שאמר לו הקב"ה די, שהרי מיד בהתחלת בריאת העולם נבראו הצדדין, ונקבע גבולו של עולם ונתחמו גבוליו לצדדיו ולא היה שייך שירחיב עוד, וע"כ דלידיה דרשינן שד"י די לעולם שאני אלוקי.

ולפ"ז אי ס"ל תפלות אבות תקנום, ס"ל דעולם מצדדין נבראו, ולפ"ז אי אפשר לפרש שם שד"י על שאמר לעולמו די, וע"כ רומז לשנות האבות כמספר הנעלם של שד"י, ולפ"ז העולם עומד בזכותם, ולכן ס"ל דתפלות כנגד אבות תקנום, משא"כ למאן דס"ל תפלות כנגד תמידין תקנום, ס"ל דבזכות הקרבנות נברא העולם, אז י"ל דתיבת שד"י לא רמז על האבות אלא על שאמר לעולמו די עכ"ד.

ולכאורה י"ל דחטא העגל ל"ה חטא כלל, לפי"מ דאמרינן במסכת שבת (דף פ"ח) ויתיצבו בתחתית ההר, א"ר אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה עליהם הקב"ה את ההר כגיגית, ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם, א"ר אחא בר יעקב מכאן מודעה רבה לאורייתא (שאם יזמינן לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם, יש להם תשובה שקבלוה באונס), אמר רבא, אעפ"כ הדר קבלוה בימי אחשורוש, דכתיב קימו וקבלו וכו', עיי"ש, וכתב החדושי הריטב"א דלפ"ז ל"ש לדון אותם במדבר על חטא העגל דהלא היה להם אז טענת אנוסים, שהרי עדיין לא היה אז הקבלה ברצון עכ"ד, ואע"ג דע"ז הוא משבע מצוות ב"נ, מ"מ הרי אותו מעשה לא היה ע"ז ממש כי לא עשו רק בשיתוף, כדאיתא במסכת סנהדרין (דף ס"ג) אלמלא וי"ו שבהעלוך וכו', ולכמה שיטות ב"נ לא נצטוו על השיתוף א"כ אין לחשוב להם חטא כלל.

מעשה בראשית ואמר אם מקבלין ישראל את התורה אתם מתקיימין ואם לאו אחזיר אתכם לתוהו ובוהו עיי"ש, ויש לדייק שהול"ל שמים וארץ יראו ושקטו, ועפ"י יבואר היטב, דייקא ארץ היא אשר יראה, והשמים לא חששה שמא תחזור לתוהו ובוהו, דהא הוי לגבי דידה מעשה קודם לתנאי דהתנאי בטל עיי"ש.

היוצא לנו מזה דהך מילתא דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית וכו', תליא בפלוגתא אי שמים נבראו תחילה או הארץ נבראת תחילה, דלמ"ד דס"ל דהארץ נבראת תחילה ליכא למימר דתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית, דהא לא מצי לחול התנאי דהו"ל מעשה קודם לתנאי.

ובגליון ישראל סבא (גליון ס"ח דרוש לשבת חנוכה) כתב השפע חיים זצ"ל, דזה אי העולם מאמצעיתו נברא או מן הצדדין נברא, תליא במחלוקת ב"ש וב"ה במסכת חגיגה (דף י"ב), אי שמים נברא תחלה או הארץ נברא תחלה, דאיתא (סו), דבשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי, עד שגער בו הקב"ה והעמידו, שנאמר עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו עיי"ש, ומבואר במד"ר בראשית (פרשה א-ט"ו) דאמר רשב"י דשמים וארץ נבראו כאלפס וכסויה וכו' עיי"ש.

ולכן למ"ד דהארץ נברא תחלה שפיר י"ל דתחילת הבריאה היה באמצע העולם, והיה מרחיב והולך עד שהקב"ה העמידה, משא"כ למ"ד דשמים נברא תחלה, וא"כ מיד בתחלה הוקף הארץ כמין כיסוי א"כ לא שייך לומר שהארץ היה מרחיב והולך, ולדידה בהכרח צ"ל דמן הצדדין נברא העולם עיי"ש.

ובזה יבואר, דע"י עשיית העגל נענשו במה שהקריבו אש זרה, דבאמת י"ל דלא חטאו נדב ואביהוא דהם סברו דכהנים הוי שלוחי דרחמנא, והטעם דמצוה להביא מן ההדיוט כדי להסתיר הנס, ולכן ס"ל דיתכן היה להביא מתחלה אש הדיוט וליתן ע"ג המזבח כדי שלא יהא נראה ירידת האש מן השמים דזהו עיקר הנס, אך ממה שעשו העגל דס"ל דאיכא טענת מודעא, וע"כ דלא ס"ל דתנאי התנה הקב"ה במעשי בראשית, דהתנאי לא חל דהארץ נבראת תחלה, ומעתה ס"ל דעולם מאמצעיתו נברא, ולפי"ז י"ל דתיבת שד"י לא רמו על האבות אלא על שאמר לעולמו די, וי"ל דבזכות הקרבנות נברא העולם, ותפלות כנגד תמידין תקנום, ומעתה י"ל דכהנים המה שלוחי דידן, והמצוה להביא אש מן ההדיוט, הוא רק אחר שכבר ירד אש מן השמים, וכיון שהם הביאו אש תחלה לכן מתו ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

אך י"ל, דאיתא (סו) אמר חזקיה, מאי דכתיב משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה וכו', אלא בתחלה (קודם שאמרו ישראל נעשה ונשמע) יראה (שמא לא יקבלו ויחזור העולם לתוהו ובוהו) ולבסוף (כשקבלו) שקטה, ולמה יראה, כד"ל, דאמר ר"ל, מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי ה"א יתירה למה לי (מאי שנא דכתיב ה' ביום גמר מעשה בראשית), מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשי בראשית, ואמר להם אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו עיי"ש.

וכתב בספר אהבת עולם (דף ט"ו מדפ"ס) דהך דחזקיה ור"ל פליגי אהא דראב"י דמודעא רבה לאורייתא, משום דאי ס"ל דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית וכו', א"כ י"ל דהיינו טעמא דכפה עליהם ההר במתן תורה, להורות דלא יתכן קיום העולם בלי שישראל יקבלו התורה, ולא בגדר איום והפחדה לכוף אותם על קבלת התורה, אלא שהודיעם הקב"ה כי דבר זה הוא תנאי קודם משעת בריאת העולם, ובהכרח דבביטול העולם יהא גם ביטולם, ובוזה יובן מ"ש רב אבדימי שכפה הקב"ה עליהם את ההר כנגיית ואמר להם, אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, דהלשון תמוה דהרי העמידם תחת ההר וא"כ הול"ל כאן תהא קבורתכם, ולהנ"ל יומתק, דא"ל הקב"ה דמאליו יבוא קבורתכם בהפסד העולם בכללו, ובכלל דבר זה שיחזור העולם לתוהו ובוהו ממילא שם תהא וכו', נמצא דאעפ"י שכפה עליהם ההר לא היה בכך אונס וכפיה עכ"ד.

ובספר נחלת בנימין (מצוה ל"ז אות ד) העיר בהא דאמרין דהקב"ה התנה תנאי במעשה בראשית, דהיאך חל התנאי בשעת בריאת העולם, הרי בדיני התנאים צריך שיקדים התנאי למעשה, ואם הקדים המעשה לתנאי תנאי בטל ומעשה קיים כמבואר במסכת ב"מ (דף ז"ג), ואחז"ל דבמאמר ראשון נברא העולם, ובהכרח דהתנאי היה לאחר שכבר נבראו שמים וארץ, והו"ל מעשה קודם לתנאי ובכח"ג לא מהני התנאי עכ"ק.

וכתב לתרץ דא"ש אליבא דבית שמאי דס"ל במסכת חגיגה (דף י"ב), דשמים נבראו תחלה ואח"כ היה בריאת הארץ, וא"כ י"ל דבמאמר ראשון נברא שמים ומיד התנה הקב"ה התנאי טרם בריאת הארץ, וא"כ לגבי הארץ שפיר חל התנאי דהו"ל תנאי קודם למעשה עיי"ש.

ועפ"י ביאר מה דאיתא במסכת שבת (סו), אמר חזקיה מאי דכתיב (בתהלים פרק ע"ט) משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה, אם יראה למה שקטה, ואם שקטה למה יראה, אלא בתחילה יראה ולבסוף שקטה, ולמה יראה, כדריש לקיש דאמר ר"ל מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה למ"ל, מלמד שהתנה הקב"ה עם